

Albin Kopruckowniak, A. Pilch

"Materiały do bibliografii dziejów emigracji oraz skupisk polonijnych w Ameryce Północnej i Południowej w XIX i XX wieku", red. I. Paczyńska, A. Pilch, Warszawa - Kraków 1979 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 23-24, 206-208

1981-1982

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

autora do istniejącej w momencie pisania pracy literatury, polemiki, od których nie stroni w swej książce, wreszcie jego własne oceny, obiektywne i wyważone, ale zarazem znacznie odważniejsze i dalej idące niż dotychczasowe opinie i sądy historyków. Dotyczy to, przykładowo, roli obozu niepodległościowego przed wybuchem I wojny światowej czy też oceny akcji protestacyjnej przeciw układowi brzeskiemu w 1918 r. (najbardziej masowy od czasów rewolucji 1905—1907 ruch narodowowyzwoleńczy). Podejmując szereg problemów, traktowanych marginesowo w dotychczasowej historiografii, wskazuje też autor na wiele spraw istotnych, jeszcze przez historyków nie spenetrowanych.

Zarówno ranga tematu, jak zwłaszcza sposób jego przedstawienia skłaniają do wysokiej oceny recenzowanej pracy. Polska nauka historyczna wzbogaciła się o nową ważną i dojrzałą książkę.

Jan Lewandowski

Materiały do bibliografii dziejów emigracji oraz skupisk polonijnych w Ameryce Północnej i Południowej w XIX i XX wieku.

Pod redakcją I. Paczyńskiej i A. Pilcha,

Warszawa—Kraków 1979, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 524, nlb. 3

Jednym z podstawowych instrumentów pomocnych w badaniach naukowych jest źródło informacji o tym, co na dany temat już napisano, co wiemy i jakie są luki w badaniach. Temu celowi służy informacja naukowo-techniczna oraz specjalistyczne przewodniki, informatory, katalogi, czasopisma i bibliografia, które informują w sposób najpełniejszy o dorobku piśmiennictwa rodzimego i obcego na interesujący badacza lub miłośnika temat. Dotychczasowy polski dorobek w tym zakresie wzogacony został ambitnym efektem — materiałami do bibliografii dziejów polskiej emigracji w obu Amerykach. Jest to pierwsza publikacja o takim charakterze i tak pomyślana. I trzeba na wstępie stwierdzić, że wydawnictwo to opracowane w Krakowie pod redakcją I. Paczyńskiej i A. Pilcha stanie się nieodłącznym przewodnikiem dla tych wszystkich, którzy interesują się losami Polaków i polskich skupisk na obczyźnie. Aczkolwiek *Materiały* odnoszą się do emigracji polskiej w Ameryce Północnej i Południowej w ostatnich dwu stuleciach, będą bardzo przydatne przy badaniach Polonii w innych regionach świata, tym bardziej że czytelnik znajdzie w nich sporo wskazówek na temat źródeł informacji ogólnych, zarówno krajowych, jak i obcych.

Jest to książka ze wszech miar godna szczególnego uznania z dwu zasadniczych powodów. Po pierwsze, wyprzedza ona ukazanie się pełnej bibliografii Polonii opracowywanej w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej w Warszawie¹. Tym samym pewien bardzo istotny problem w naszej wiedzy o emigracji i Polonii w największym skupisku w świecie został popchnięty znacznie do przodu. Po drugie, książka ta stanowić będzie podstawowy zasób informacji dla coraz szerszego grona naukowców oraz interesujących się problematyką polonijną nieprofesjonalistów.

¹ Zob. *Polonica zagraniczne. Bibliografia za okres od września 1939 do 1955 roku*, t. 1.: A—J. Red. Janina Wilgat, Warszawa 1975; Zob. także J. Kowalik, *Bibliografia czasopiśm polskich wydanych poza granicami kraju od września 1939 roku*, t. 1—4, Lublin 1976.

Materiały do bibliografii... opracowane zostały z myślą o służeńiu najbardziej „podstawową informacją o źródłach i opracowaniach naukowych odnoszących się do dziejów emigracji z ziem polskich i życia Polonii amerykańskiej w XIX i XX w.” (s. 15). Z tego względu spełniać one będą swoją funkcję znakomicie. Całość zebranego tu materiału — 6701 pozycji bibliograficznych — podzielono na trzy zasadnicze części: dzieła ogólne, dzieła dotyczące emigracji i pozycje odnoszące się do Polonii.

W części pierwszej znalazły się podstawowe informacje o bibliografiach, encyklopediach, informatorach i rocznikach statystycznych, a także odnoszące się do prac naukowych na temat badaczy emigracji i Polonii oraz stanu badań nad tymi zjawiskami. W sumie pomieszczony tu zestaw literatury informuje nie tylko o tym, co już zrobiono, ale także o kierunkach zainteresowań problematyką emigracji i Polonii.

W części drugiej znalazły się wiadomości o publikacjach dotyczących się emigracji, a mianowicie: dane statystyczne co do liczebności emigracji, materiały biograficzne odnoszące się do organizacji emigracyjnych, kongresów i konferencji, ustawodawstwa emigracyjnego, informatory, przewodniki i inne źródła informacji. Publikacje odnoszące się do dziejów emigracji uszeregowano w trzech okresach: do 1918 r., z lat 1918—1945 i po 1945 roku. W części tej zebrano podstawowe dzieła na temat reemigracji (21 pozycji). Wydaje się, że zastosowany układ materiału jest najbardziej logicznie i merytorycznie uzasadniony. Zarazem zrodzić się może wątpliwość, czy w latach 1939—1945 odbywał się ruch emigracyjny. Część pierwsza i druga zawiera ogółem 1557 opisów bibliograficznych, tym samym główna część publikacji odnosi się do Polonii amerykańskiej, bo liczy aż 5144 pozycje.

Część trzecia zawiera informacje bibliograficzne o pracach odnoszących się do problemów geografii historycznej i kartografii, danych statystycznych Polonii, historii książek i prasy, danych na temat archiwów, bibliotek, muzeów i wystaw, literatury, polszczyzny i onomastyki, kultury ludowej, życia naukowego, zjazdów polonijnych (ogólnie oraz w Argentynie, Brazylii, Meksyku, Kanadzie i Stanach Zjednoczonych). Dzieje Polonii ujęto w czterech działach, wewnątrznie zróżnicowanych, gdyż zależnych od uwarunkowań historycznych, a mianowicie: Polonia do 1918 roku (w krajach Ameryki Łacińskiej wyodrębniono Argentynę i Brazylię, a pozostałe kraje potraktowano w jednym podtytule); Polonia w latach 1918—1939; w latach II wojny światowej (1939—1945) oraz w okresie powojennym (1945—1974). W sumie czytelnik otrzymał bardzo solidny materiał, który stanowić będzie ważną pomoc w śledzeniu losów Polonii i polskich skupisk w Ameryce Północnej i Południowej. Bardzo istotną pomocą informacyjną, co godzi się tu podnieść, są wzmianki lub krótkie opisy dodatkowe przy wielu pozycjach, zwracające uwagę na wartość dzieła.

Materiały do bibliografii... zaopatrzone zostały w skorowidze nazw osobowych i tytułów dzieł anonimowych oraz indeks nazw geograficznych. Jak każde dzieło bibliograficzne, i to zawiera wykaz używanych skrótów oraz wykaz skrótów czasopism wykorzystanych przy opracowywaniu dzieła.

Materiały do bibliografii... poprzędzone zostały wstępem pióra Andrzeja Pilcha, podanym także w wersji językowej: angielskiej, hiszpańskiej i francuskiej. Zawiera on nie tylko informację o celu publikacji, zasadach opracowywania i uzasadnienie wewnętrznego podziału, ale i nieco podstawowych danych na temat liczebności Polonii po II wojnie światowej. Według danych z 1975 r. — jedni szacują Polonię na 10 123 749 osób, a inni na 10 660 700 osób, w tym w obu Amerykach odpowiednio: 7 584 619 i 7 586 500. Zatem w jednym i drugim przypadku różnice są minimalne i dlatego można przyjąć te liczby jako oddające stan faktyczny skupisk polonijnych

w świecie². Autor wstępu podkreśla, że Polonia w ciągu dziesiątków lat potrafiła powołać do życia szereg organizacji społeczno-kulturalnych, oświatowych, naukowych, religijnych i samopomocowych, których sporo do dzisiejszego dnia prowadzi działalność. Polonia zdołała także wydawać własną prasę i czasopisma w języku polskim, szereg druków okolicznościowych i ksiąg pamiątkowych, które miały na celu integrację wewnętrzną skupisk polskich, a także potrzymanie „przywiązania do języka i kultury kraju pochodzenia w sytuacji, gdy praca zawodowa, społeczne i polityczne obowiązki, a także nowe związki rodzinne łączyły grupy polonijne coraz bardziej z nową Ojczyzną” (s. 15). Z tego m. in. powodu *Materiały...* są także świadectwem tej olbrzymiej pracy skupisk polonijnych na rzecz łączności z Krajem swoich przodków i na rzecz krajów swojego osiedlenia, ich gospodarki i kultury.

Pragnę wreszcie podkreślić, że *Materiały do bibliografii...* opublikowane zostały sumptem Uniwersytetu Jagiellońskiego, a opracowane w Instytucie Badań Polonijnych. Wydawcy — Państwowemu Wydawnictwu Naukowemu należą się słowa uznania za stosunkowo krótki „cykl produkcyjny” oraz wysoki poziom edytorski (w tym dobry papier, strona graficzna książki, czytelna czcionka, obwoluta i twarda okładka), zaś zespołowi redakcyjnemu i opracowującemu dzieło — za znakomitą pomoc w badaniach nad Polonią.

Albin Koprakowski

² Prof. dr A. Pilch przygotowuje pod swoją redakcją syntezę emigracji z ziem polskich w XVIII—XX w.